

простого предложения служит вербальным выражением мыслительных операций, связанных с субъектно-предикатными отношениями, то каузативные и логические связи, сопряженные с интеллектуальными усилиями, находящимися в непосредственной зависимости от логико-познавательных процессов и ментальной деятельности, всегда относятся к другому речемыслительному уровню – уровню отношений между пропозициями, или событиями. Для вербального представления таких отношений нужна соответствующая синтаксическая структура – СП. Однако различие в конкретных формах всегда связано с различием не только в объеме передаваемой информации, но, главным образом в том, каким окажется представляемый фрагмент действительности. Изменение языковой формы неминуемо влечет за собой изменения сущностных характеристик и параметров отображаемой внеязыковой ситуации. Это будет уже другой взгляд, другая коммуникативная ситуация и, как следствие, другое экстралингвальное содержание.

Констатация специфических возможностей СП в структурировании определенного содержания, его причастности к познавательным процессам, характеризующим деятельность человека, позволяет отнести эту языковую единицу к числу когнитивных структур, обеспечивающих доступ к определенной структуре знания, и, как следствие, предполагает рассмотрение СП среди объектов когнитивного направления лингвистики. Необходимость анализа СП в лингвокогнитивном аспекте подтверждается и тем вниманием к синтаксической организации речи, которое наблюдается в когнитивной психологии.

Литература

- Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / Рут Водак. – Волгоград: Перемена, 1997. – 138 с. Звезгинцев В.А. Предложение и его отношение к языку и речи / Владимир Андреевич Звезгинцев. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1976. – 306 с. Дейк ван Т.А. Вопросы прагматики текста / Теун А. ван Дейк // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. УШ. Лингвистика текста. – М.: Прогресс, 1978. – С.259 – 336. Дейк ван Т.А. Контекст и познание. Фреймы знаний и понимание речевых актов / Теун А. ван Дейк // Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – С.12 – 40. Клечко Д.Г. Когнитивные аспекты интерпретации текста / Дмитрий Генрихович Клечко // Когнитивные сценарии коммуникации. На перекрестке языков и культур. Доклады IV Международной научной конференции. Партенит, Крым, Украина 23-28 сент. 2002. – Симферополь, 2002. – С.76 – 78. Кравченко А.В. Место концепта в соотношении языка, сознания и мышления / Александр Владимирович Кравченко // Речевые жанры: Сб. научных статей. Вып.4. Жанр и концепт. – Саратов: Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2005. – С.84 – 102. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Елена Самойловна Кубрякова. – М.: Наука, 1986. – 157 с. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1996. – 245 с. Павилёнис Л.И. Понимание речи и философия языка / Роландас Ионович Павилёнис // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск ХУП. Теория речевых актов. – М.: Прогресс, 1986. – С.380 – 388. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. Цит. по: Фрумкина Р.М. Психолингвистика. – М.: Академия, 2001. – С.231 – 236. Русская грамматика. В 2 т. Синтаксис. – М.: Наука, 1980. Т. 2. – 709 с. Сепир Э. Язык. Введение в изучение речи / Эдуард Сепир // Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М.: Прогресс Универс, 1993. – С.26 – 203. Фрумкина Р.М. Психолингвистика. – М.: Академия, 2001. – 320 с. Хомский Н. Роздуми про мову / Ноам Хомский. – Львів: Ініціатива, 2000. – 351с. Чарняк Ю. Умозаключения и знания (часть II) / Эуген Чарняк // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XII. Прикладная лингвистика. – М.: Радуга, 1983. – С.272 – 317. Чейф У.Л. Память и вербализация прошлого опыта / Уолесс Чейф // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XII. Прикладная лингвистика. – М.: Радуга, 1983. – С.35 – 75.

УДК 811.111:81'367.623

АНДРУСЬ А.Ф.

(Закарпатський державний університет)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ Й ДОСЛІДНИЦЬКІ МОЖЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

У статті висвітлено особливості концептуального аналізу мовних одиниць, проаналізовано різні напрями до його глумачення, встановлено чіткі грані розбіжностей між семантичним і концептуальним аналізом.

Ключові слова: концептуальний аналіз, концепт, концептуальний простір, лінгвоконцептологія.

Андрусь А.Ф. Теоретические принципы и исследовательские возможности концептуального анализа языковых единиц. В статье рассматриваются особенности концептуального анализа языковых единиц, проанализировано разные подходы к его толкованию, определены четкие грани несовпадения между семантическим и концептуальным анализом.

Ключевые слова: концептуальный анализ, концепт, концептуальное пространство, лингвоконцептология.

Andrus A.F. Theoretical principles and research possibilities of conceptual analysis of language units. The article deals with peculiarities of conceptual analysis of language units, various approaches to its interpretation are analyzed, distinction between semantic and conceptual analysis is established.

Key words: conceptual analysis, concept, conceptual space, linguistic conceptology.

Мета статті – різнобічно описати й систематизувати різні теоретичні засади і дослідницькі можливості концептуального аналізу. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких конкретних завдань: описати основні особливості концептуального аналізу; охарактеризувати

напрями здійснення концептуального аналізу; визначити чіткі грані розбіжностей між семантичним і концептуальним аналізом.

У сучасному мовознавстві на тлі активізації когнітивних досліджень відбувається становлення нового конструктивного лінгвістичного методу – концептуального аналізу. Його підґрунтям є раціоналізм, під яким ми маємо на увазі напрям у теорії пізнання, що вважає розум єдиним джерелом і критерієм пізнання, та функціоналізму, пов'язаного з виконанням певної функції, залежно від діяльності, призначення, а не від структури будови. **Об'єктом** дослідження є концептуальний аналіз мовних одиниць, який передбачає опис структур їх знань із застосуванням метамов лінгвістики або природної мови на базі різноманітних когнітивних моделей. **Предметом** концептуального аналізу слугують не тільки смисли (змістові ознаки), що передаються окремими словами та словосполученнями, але й мовленнєвими контекстами та навіть цілими текстами.

Основними особливостями концептуального аналізу, за С.А.Жаботинською, є: 1) високий ступінь абстрагування понятійних одиниць, які фігурують в аналізі, оперування узагальненими концептами; 2) ранжування компонентів, виділених у процесі аналізу, у складі певної концептуальної структури [Жаботинська 2003, с. 147-148; Жаботинська 2005, с. 53].

Фундаментальною частиною нашого знання світу є уявлення про відношення між концептами, про їхню подібність та відмінність. Ці уявлення формуються здебільшого через мову. Своєрідним містком, що дозволяє встановити зв'язок між мисленням і мовою, сприяє пізнанню організації знань про світ, представлених у семантиці мовного знака, постає концептуальний аналіз. Здійснення концептуального аналізу мовного матеріалу відбувається відповідно до двох напрямків: 1) від мови до думки, коли через дослідження мовних даних реконструюються структури мислення, та 2) від думки до мови, коли в концептуальному плані досліджується сама мова [Кубрякова 1992, с.26].

Основну частину нашого знання про світ ми черпаємо з сукупності наших уявлень, що формуються здебільшого через мову. Взаємовідношення між подібними й відмінними концептами, які слугують своєрідним зв'язком між мисленням і мовою, репрезентовано у семантиці мовного знака. Концептуальний аналіз дає реальну змогу простежити, як і якою мірою знання мови віддзеркалює знання людини про світ у вигляді тлумачення у словникових дефініціях [Полюжин 2005, с.12]. Семантичний аналіз не випадково ототожнюється з концептуальним або другий розглядається як похідний від першого. Дослідники пояснюють "звернення багатьох лінгвістів-семантиків до когнітивістської орієнтації" тим, що "формальні обчислення, побудовані логіками, є нелегкими для засвоєння і відлякують чистих гуманітаріїв" [Сусов 2006, с.15]. Тому лінгвісти сьогодні намагаються встановити чіткі грані розбіжностей між семантичним і концептуальним аналізом. На думку М.В. Нікітіна, ці два типи аналізу різняться знаковою репрезентабельністю семантичного компонента й ментальною абстрагованістю та специфічністю концептуального аналізу [Никитин 1998, с.74]. У той час, як для семантичного аналізу досить виявити й описати перелік елементів, що є конститuentами висловлювання, у процесі концептуального аналізу ці елементи повинні бути співвіднесені між собою та об'єднані у складі певного цілого (моделі). Концептуальна класифікація зосереджена на вивченні природи речей, структури дійсності та її членування у свідомості людини. На відміну від концептуальної, семантична класифікація – це та сама поняттєва категоризація, однак прив'язана до певного мовного знака. Звідси й розгляд у процесі семантичного аналізу співвідношення концептів зі знаками та їх розподіл між собою. Концептуальний аналіз спрямований на виявлення й осмислення структури вербалізованого концепту з метою з'ясування обставин його формування, знаходження властивих йому системних зв'язків та їх відмінностей від інших концептів. Не обмежуючись аналізом семантичної структури мовної одиниці, концептуальний аналіз одночасно фокусує свою увагу на отриманні різнобічних знань про світ, спосіб життя, традиції та культуру носіїв певної мови [Степанов 2001, с.281].

Концептуальний аналіз базується не тільки на аналізі значення слів, але й на врахуванні контекстів їх уживання. У процесі концептуального аналізу виявляються ідеї, які групують слова у єдиний гештальт і те, що зосереджено в ньому самому [Лихачев 1997, с.3]. Важливість концептуального підходу до семантики полягає і в тому, що він дає змогу в новому ракурсі досліджувати власне мовне позначення дійсності.

Виокремлення лінгвоконцептології як галузі когнітивної лінгвістики визначило позитивні й негативні наслідки для концептуального аналізу. З одного боку, воно зумовило чіткіші формулювання завдань, пов'язаних із розробкою цього методу, сприяло формулюванню його принципів і засад, а з іншого, – у процесі опису концептів дослідники захоплювалися мовною репрезентацією, ототожнюючи глибинні семантичні ролі з поверхневими функціями, що веде до

ігнорування будь-якої базової когнітивної моделі і зводить концептуальний аналіз до опису валентності мовних одиниць і до пояснення підґрунтя лише їх метафоризації. Унаслідок цього когнітивні механізми залишаються прихованими за численними мовними фактами. Часто відбувається і зворотнє явище, коли пропонується певна модель концепту, до якої підтягуються різноманітні мовні факти, які нерідко не вкладаються у її межі, і тому залишаються поза увагою дослідника. Звідси виникає потреба у моделі нового типу, яка б у спрощеному ідеалізованому вигляді відтворювала психоментальну реальність концептуалізації і її мовне забезпечення, демонструвала синергетичність суперсистеми свідомості, де мова є однією з підсистем, пов'язаною з іншими психічними функціями (відчуттями, почуттями, образами, мисленням, інтуїцією тощо) [Селиванова 2007, с. 52].

Ураховуючи спрямованість, мету й завдання нашого дослідження, ми вважаємо, що необхідно синтезувати різні способи концептуального аналізу для отримання вичерпної картини, яка демонструє особливості концептуального простору (КП) мовних одиниць. Причина використання нами різних способів опису КП пояснюється не тільки відсутністю єдиних схем і загальноприйнятої методики їх дослідження, а й тим, що КП мовних одиниць для людини не може бути ні дефініцією, ні усталеним набором певних ознак, він – живе знання [Маслова 2005, с.70], тобто динамічне функціональне утворення – продукт/результат переробки вербального та невербального досвіду і як певне знання, він мінливий, плинний, часом невлотимий і невтримний.

Висновок. Отже, концептуальний аналіз, мета якого – розкриття всієї сукупності вербальних і невербальних уявлень і образів, характерних для свідомості людини – полягає у відтворенні знання, пов'язаного з мовними одиницями, за допомогою їх семантики шляхом побудови моделі концептуального простору, на основі якої досліджується їх змістове наповнення.

Використавши різні способи концептуального аналізу для отримання вичерпної картини світу, **перспективним** видається дослідження концептуального простору мовних одиниць сучасної англійської мови.

Література

- Жаботинская С.А.* Теория номинации: когнитивный ракурс / С.А. Жаботинская // Вестник МГЛУ. – 2003. – № 478. – С. 145–164. *Жаботинская С.А.* Лексическое значение: принципы построения концептуальной сети / С.А. Жаботинская // Pstyga A. (red.) *Złoto z perspektywy językoznawcy i tłumacza.* – Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2005. – Том II. – Р. 53–62. *Кубрякова Е.С.* Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем / Е.С. Кубрякова // Язык и структуры представления знаний: сб. научно-аналитич. обзоров. – М.: РАН ИНИОН, 1992. – С.4–38. *Лихачев Д.С.* Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Русская словесность. Антология. – М.: Academia, 1997. – С.280–287. *Маслова В.А.* Когнитивная лингвистика: учеб пособие / В.А. Маслова. – Мн.: ТетраСистемс, 2005. – 256с. *Никитин М.В.* Основы лингвистической теории значения / М.В. Никитин. – М.: Высшая школа, 1998. – 168с. *Полюжин М.М.* Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості / М.М. Полюжин // Проблеми романо-германської філології: зб. наук. праць. – Ужгород: ЛІРА, 2005. – С.5–19. *Селиванова О.О.* Теоретичні засади й дослідницькі можливості концептуального аналізу / О.О. Селиванова // Нова філологія: зб. наук. праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – №.27. – С.49–56. *Степанов Ю.С.* Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М.: Академический проект, 2001. – 990с. *Сусов А.А.* Размышления о концептах / А.А. Сусов, И.П. Сусов // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія Романо-германська філологія. –2006. – № 726. – С.14–20.

УДК 811.161.1:82-343

АНТОНЕНКО Н.П.

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ И ТЕМПОРАЛЬНЫЕ МАРКЕРЫ ИРРЕАЛЬНОСТИ В РУССКИХ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗКАХ

Статья посвящена описанию маркеров ирреальности как подтипа психологических ассоциативов в русских волшебных сказках. Исследованы пространственные и темпоральные характеристики ситуации пересечения миров: способность мифопоэтического пространства изменяться, а времени – замирать.

Ключевые слова: мифопоэтика, психологические ассоциативы, маркеры ирреальности, возможные миры, волшебная сказка.

Антоненко Н.П. Просторові та темпоральні маркери ірреальності у російських чарівних казках. Стаття присвячена опису маркерів ірреальності як підтипу психологічних асоціативів у російських чарівних казках. Досліджені